

9669669669669669

عنوان و نام پدیدآور: سلامت معنوی: آموزش تصویری احکام نماز بیماران / مرتضی کیان... [و دیگران]; کاری از مرکز تخصصی نماز ستاد اقامه نماز.
مشخصات نشر: تهران: ستاد اقامه نماز، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۳۶ ص.: مصور(رنگی); ۲۱×۲۱ س.م.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۷-۱۴۵-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: [مولفان] مرتضی کیان، بتول اله وردی‌ها، زینب طاووسی، رضا نوریان...
عنوان دیگر: آموزش تصویری احکام نماز بیماران.
موضوع: نماز -- فتواها
موضوع: فقه جعفری -- رساله عملیه
شناسه افزوده: کیان، مرتضی
شناسه افزوده: ستاد اقامه نماز
شناسه افزوده: ستاد اقامه نماز. مرکز تخصصی نماز
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴/س۸/ BP۱۸۶
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۲
شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۲۲۸۳

سلامت معنوی (آموزش تصویری احکام نماز بیماران)
مرتضی کیان، رضا هوشیاری، رضا نوریان، بتول اله وردی‌ها،
زینب طاووسی، سید حسن هاشم، اصغر ایتی، محمدصادق منتظری

نام کتاب: سلامت معنوی (آموزش تصویری احکام نماز بیماران)
مؤلفان: مرتضی کیان، رضا هوشیاری، رضا نوریان، بتول اله وردی ها، زینب طاووسی، سید حسن هاتف، اصغر آیتی، محمد صادق منتظری،
طراح و عکاس: محمد حسین مؤیدی
ورود اصلاحات: مسعود سلیمانی
کاری از: مرکز تخصصی نماز ستاد اقامه نماز
انتشاراتی ستاد اقامه نماز

ناشر: مؤسسه فرهنگی
شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه
نوبت چاپ: دوم، تابستان ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۷-۱۴۵-۴
چاپ و صحافی: گالها

قیمت: ۲۱۰۰۰ ریال

مرکز پخش:

۱- تهران / خیابان ایتالیا / روبروی بیمارستان مصطفی خمینی / پلاک ۴۲

تلفن: ۸۱۹۰۰۰۵۹ / ۸۱۹۹۱۰۶۸
۲- دفتر ستاد اقامه نماز سراسر کشور

ستاد اقامه نماز

فهرست مطالب

۶	پیام وزیر محترم بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۹	مقدمه
۱۰	دستورالعمل طلایی
۱۲	معنویت درمانی
۱۶	وضوی بیمار
۱۷	وضوی نیابتی
۱۹	وضوی جبیره
۳۱	جبیره روی پا
۳۱	تیمم جبیره‌ای
۳۴	تیمم نیابتی
۳۶	نماز بیمار
۳۷	لباس بیمار

پیام وزیرمحترم بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

یا من اسمه دواء و ذکره شفاء به نام آنکه نامش دارو و یادش شفابخش است

سلامت از جمله موضوعات مهم و مورد توجه بشر، طی قرون اخیر بوده است. امروزه در بیشتر کشورهای دنیا علاوه بر توجه به وجوه مختلف سلامت، نظیر سلامت جسم، سلام روان و سلامت اجتماعی، به جنبه دیگری از سلامت انسان با عنوان «سلامت معنوی» نیز توجه جدی می‌شود.

بر اساس آموزه‌های دین مبین اسلام، ایمان به خداوند مهم‌ترین عامل در چگونگی حیات بشر است. بر اساس آیات قرآن کریم، بندگی و ارتباط با خداوند موجب تکامل در دنیا و رستگاری در آخرت می‌شود. گسترش و تعمیق این ارتباط به‌طور محسوسی در افزایش سلامت افراد مؤثر است.

پژوهش‌های معتبر علمی داخلی و بین‌المللی نیز تأثیر مثبت و معنادار نگرش‌ها و باورهای معنوی بیماران و پزشکان بر بهبود بیماری را به اثبات رسانده است و تمامی صاحب‌نظران بر آن اتفاق نظر دارند. اخیراً سازمان بهداشت جهانی هم به بعد چهارم سلامت توجه خاص کرده و از اعضاء خواسته است در کنار سایر ابعاد سلامتی به بعد «سلامت معنوی» توجه کنند.

سلامت معنوی در یک نگاه کلی دارای چهار بخش با عناوین هدفمندی زندگی فرد و اعتقاد به جهان دیگر، توکل و ایمان به مبدء، مناسک فردی و جمعی و اخلاقیات می‌باشد.

قابل ذکر است که یکی از زمینه‌های بروز بیماری‌ها و مشکلات روانی و عوارض جسمی و اجتماعی آن، احساس پوچی، بیهودگی و تزلزل روحی است که ناشی از فقدان معنویت در زندگی برخی افراد می‌باشد. فارغ از تعاریف گوناگونی که از «سلامت معنوی» در کشورهای مختلف شده، لازم است راهبردهای کلی برای دستیابی عموم افراد جامعه به سطوحی از سلامت معنوی تدوین شود تا ضمن محدود کردن موانع تحقق این بعد از سلامت، زمینه‌های بروز آن بیش از پیش فراهم آید.

می‌گویند زمان بیماری با بیم‌ها و امیدهایش، فرصت ویژه‌ای برای ارتباط با خداوند است. اگرچه بر اساس رهنمودهای دینی، آدمی مکلف به حفظ سلامت خویش و پاسداری از تندرستی دیگران است، با این حال اگر بیماری عارض گردد و دل برای راز و نیاز و ارتباط نزدیک تر با خدا آماده شود، عنایات خداوند نیز بیشتر

متوجه انسان می‌گردد؛ لذا بسیار توصیه شده که وقتی بر بالین بیماری حاضر می‌شوید از او بخواهید برای شما دعا کند.

همچنین یکی از وظایف پزشکان، تامین آسایش فکری، روحی، روانی و معنوی بیماران است. کادر درمانی و از جمله پزشکان و پرستاران بایستی به اعتقادات بیماران احترام بگذارند، تا آنها در به‌جا آوردن فرائض دینی خود راحت‌تر عمل کنند. ایجاد مشکل در این زمینه باعث ایجاد استرس شده و ظرفیت پذیرش درمان از سوی بیمار را کاهش خواهد داد.

با این اوصاف یکی از ابزارهای مؤثر برای نشر و گسترش سلامت معنوی در سطح مراکز درمانی، تهیه و تدوین بسته‌های آموزشی و تبلیغی با موضوع دین و معنویت است. این ابزارها در کنار وسایل ارتباط جمعی نظیر رسانه‌ها و فضای مجازی می‌توانند در ایجاد احساس رضایت و اعتماد به نفس بیماران و در نتیجه تحقق سلامت معنوی ایشان نقش‌آفرین باشند؛ لذا تدوین کتاب ترویج احکام نماز بیماران در راستای همین هدف و کاری ارزشمند محسوب می‌شود.

امید که گام‌های بلندتری در این مسیر برداریم و به نقش خود در عرصه سلامت معنوی، آنچنان که باید عمل کنیم.

دکتر سید حسن هاشمی
وزیر

خداوند متعال:

نمازگزار (هنگام خواندن نماز) با من نجوا می‌کند.

إرشاد القلوب دینی، ج ۱، ص ۳۸

مقدمه

انسان همیشه به نماز محتاج است و در عرصه خطر محتاج‌تر.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

ستاد اقامه نماز در راستای آشناسازی و آسان‌سازی اقامه نماز در محیط‌های مختلف جامعه اقداماتی انجام داده است. اکنون و به درخواست و نیاز مردم متدین و معتقد ایران اسلامی که به دلیل بیماری در بیمارستان بستری شده‌اند با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی طرح «سلامت معنوی» طراحی و اجرا می‌گردد. در این طرح دو هدف عمده دنبال می‌شود:

۱. آشناسازی کادر پرستاری و بیماران با احکام و آداب اقامه نماز در شرایط خاص بیماری؛

۲. آسان‌سازی اقامه نماز برای بیماران با تجهیز اطاق‌ها به امکانات و اقلام عبادی مورد نیاز.

اقامه نماز، مهم‌ترین و موثرترین دستور فرهنگی و معنوی خداوند است که نه تنها در مریضی از انسان ساقط نمی‌گردد که حتی سبب رشد معنوی بیمار و دریافت انرژی بیشتر از ناحیه خداوند برای بهبودش نیز می‌شود. لذا امید است با استعانت از خداوند متعال و ائمه معصومین علیهم‌السلام با همکاری و جدیت مدیران و کارکنان دلسوز و خدوم حوزه درمانی کشور - که در جهت کاهش درد و رنج جسمی و روحی بیماران قدم بر می‌دارند - این تکلیف الهی بیماران مورد عنایت قرار گرفته و خیر دنیا و آخرت نصیبشان گردد. در پایان، از مدیران وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ستاد اقامه نماز و مرکز تخصصی نماز که در اجرای این طرح تلاش دارند؛ همچنین از آقایان سید ممتاز حسینی، محسن خلیلی و سرکار خانم سیده مریم حائری، قدردانی می‌گردد.

دکتر محمود مظفر

قائم مقام ستاد اقامه نماز کشور

دستورالعمل طلایی

ناز پرورده

چند معجزه مهم و شگفت خداوند را نام ببرید... در لیست خود، حتما خودتان را یکی از آنها بدانید! معجزه‌های که میان مخلوقات، تنها اوست که خداوند متعال برای شرافتش، از روح خود در او دمیده؛^۱ سپس به ملائکه امر کرده بر او سجده نمایند؛^۲ پس از آن، سنگ تمام گذاشته و او را جانشین خود در زمین معرفی کرده است.^۳ به اینها هم اکتفا نکرد و برای آسایش این نازپروده‌اش، همه چیز را در اختیار او قرار داد و فرمود: من همه چیز را برای تو آفریده و در اختیار تو قرار دادم.^۴ اما این همه ماجرا نبود و در ادامه گفت: «و تو را برای خودم آفریدم!»^۵ آیا خداوند این همه ظرفیت را برای خاک خوردن و بی‌توجهی به آن در انسان قرار داده است؟ آیا اینها نشان از ظرفیت و توان بالای انسان در رسیدن به بالاترین درجات را ندارد؟ زمان آن نرسیده که انسان این استعدادها را به مرحله ظهور برساند و خود را به سعادت و کمال نهایی برساند تا مایه مباهات خداوند متعال شود؟

دستورالعمل

هر سازنده‌ای برای اینکه بهترین استفاده از آنچه درست کرده است بشود، دستورالعمل و راه درست استفاده را به دست استفاده کننده می‌رساند. خدای مهربان و حکیم، با شناختی که از شما و راه پیش رویتان دارد، دستورالعمل و راه درست استفاده کردن از این ظرفیت بالا که در شما قرار داده را بیان کرده است. در این راه، عملی قرار دارد که آنقدر مهم است که فرموده: «هدف از خلقت تو، انجام این کار است!»^۶ اگر می‌خواهی خداوند در مقابل فرشتگانش به تو افتخار کند، نه تنها باید این کار را انجام دهی، بلکه لازم است با آن انس بگیری. برنامه و دستورالعمل خداوند شامل کارهای مختلف است؛ برخی را باید انجام دهی (واجبات) و برخی دیگر را اگر انجام بدهی بهتر است (مستحبات). در میان بایدها، برخی فقط یک‌بار در طول عمر واجب

۱. حجز: ۹۲.

۲. اسرا: ۱۶.

۳. بقره: ۰۳.

۴. بقره: ۲۲ و ۹۲ و ۷۶۲؛ ابراهیم: ۲۳ و ۳۳ و ۴۳؛ نحل: ۲۱.

۵. الجواهر السنیه فی الاحادیث القدسیه، ص ۰۱۷.

۶. ذاریات: ۶۵.

مهم‌ترین عبادت^۱ در بین عبادات نامیده شده است... به نظر شما، این همه تأکید و تکرار علتی ندارد؟ مگر قرار نبود برنامه خدا، ما را به بالاترین درجه برساند؟ به نظر شما علت تأکید بر این برنامه، تأثیر آن در ترقی و رشد ما نیست؟ حتماً می‌دانید که این عمل، با این تأکید و تکرار، فقط نماز است!

اگر جایگاه و اهمیت نماز، اینگونه ویژه و خاص نبود تأکیدی این چنینی لازم نداشت. این اهتمام و تعبیر، نشان‌گر این مطلب است که نماز در رساندن انسان به هدف خلقت، نقش بسیار حساس و مهمی را ایفا می‌کند.

مطلب آخر اینکه چون نماز رحمت الهی را سرازیر می‌کند و همین رحمت است که انسان را در مسیر رشد و تعالی قرار داده و به هدف خلقت نزدیک می‌کند، شیطان طاقت دیدن چنین رحمتی را بر انسان ندارد. امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «هنگامی که انسان به نماز می‌ایستد شیطان نزدیک انسان می‌شود و به علت رحمتی که از ناحیه خدای انسان نمازگزار را دربر می‌گیرد حسرت می‌خورد.»^۱

پس اهمیت خود و این هدیه الهی را بدانید. این هدیه الهی را به دنیا و اتفاقاتش نفروشید. یادمان باشد که خداوند عاقبت بی‌نمازان را چاله‌های جهنمی (سقر) می‌داند!^{۱۱}

۹. تهذیب الاحکام، ج ۲، ص ۷۳۲.

۱۰. بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۷۰۲.

۱۱. بهشتیان از جهنمیان می‌پرسند: چه چیز شما را در آتش [سقر] درآورد. جهنمیان می‌گویند: ما از نمازگزاران نبودیم و... (مدثر: ۳۴ و ۳۵).

است،^۱ برخی یک‌بار در سال،^۲ برخی یک ماه در سال^۳ و برخی ممکن است یک‌بار هم برای انسان واجب نشود.^۴ برای انجام هر یک از اینها، شرایطی را مقرر کرده است؛ جالب اینکه در برخی شرایط، همین کارها از واجب بودن می‌افتند یا حتی گاهی حرام می‌شوند.^۵

آنچه تعطیلی ندارد

در بین واجبات، عملی وجود دارد که نه تنها هر روز، بلکه روزی پنج بار باید آن را انجام داد. حتی در سخت‌ترین شرایط نیز انسان موظف به انجام آن شده است.^۶ همین کار، بهترین،^۷ کامل‌ترین^۸ و

۱. مانند حج.

۲. مانند خمس و زکات.

۳. مانند روزه.

۴. مانند جهاد.

۵. مانند روزه گرفتن برای کسی که روزه برایش ضرر دارد.

۶. بقره: ۹۳۲ و نسا: ۲۰۱.

۷. کافی، ج ۳، ص ۴۶۲.

۸. مکارم الاخلاق، ص ۲۷۴.

امیرمؤمنان، علی علیه السلام فرمودند: امیدبخش‌ترین آیه قرآن: «وَأَقِمِ الصَّلَاةَ... إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّرَّاتِ»^۱ (نماز را برپا دار... چرا که حسنات نماز)، گناهان را از بین می‌برند. است.
چرا که نماز روز، گناهان شب و نماز شب، گناهان روز را از بین می‌برند.^۲

معنویت درمانی

بیمار همین که لباس سبز، آبی یا صورتی بیمارستان را می‌پوشد و انژیوکت را در رگ خود حس می‌کند، غم عالم بر دلش می‌نشیند؛ رنج بیماری، ناله هم تختی، دوری از کار و زندگی و... دست در دست هم می‌دهد تا زمینه‌های افسردگی، ناآرامی و پریشان حالی را در او به وجود آورد.
در این میان دارویی با خاصیت نشاط‌انگیز و امید آفرین می‌تواند معجزه‌های باور نکردنی را محقق سازد.

پرستار چگونه می‌تواند مریض را آرام، پر نشاط و امیدوار نگاه دارد؟

* اضطراب، استرس و افسردگی اولین میکروب‌هایی هستند که جان بیمار را تهدید می‌کنند. تحقیقات نشان داده است که بیماران دارای سلامت معنوی بالا از اضطراب کمتری برخوردارند، پس معنویت درمانی می‌تواند سرلوحه اقدامات درمانی قرار گیرد.

* پرستار بر بالین بیمار حاضر می‌شود و در کنار تزریق سرم، گرفتن فشار خون و... در مورد لطف خدا و عنایت اهل بیت علیهم السلام، صحبت می‌کند.

* ابومحمد ترقی به دیدار امام رضا علیه السلام رفت. بعد از سلام و احوال‌پرسی، امام علیه السلام فرمود: ابومحمد! هر بنده مؤمنی که خدا او را به بلایی گرفتار نمود و او صبر کرد، به طور قطع پاداش شهید را خواهد داشت. ابومحمد با خود فکر کرد که امام به چه مناسبتی این سخن را فرمود؟! پس با امام خداحافظی کرد و رفت. ناگهان احساس کرد پاهایش درد می‌کند. شب پاهای او ورم کرد و تا صبح از درد شدید به خود می‌پیچید. او حدود ده ماه در بستر بیماری بود. گفتگوی امام

رضا علیه السلام با ابومحمد ترقی نمونه‌ای از معنویت درمانی می‌تواند باشد.
* معنویت درمانی، عامل مؤثری در درمان استرس و اضطراب است. گفتن ذکر پروردگار، دعا و گفتگو با هستی بخش و قرائت قرآن باعث آرامش و امید است.
* رکوع و سجود، تسبیح پروردگار است؛ قنوت گفتگوی بنده با خداست و سوره حمد و توحید قرآن است. نماز دارویی ترکیبی شامل ذکر، دعا و قرآن می‌باشد. این اکسیر شفابخش مهمترین عامل جهت ارتقای سلامت معنوی بیمار است. سلامت باشید!

گاه آنقدر عرصه بر بیمار تنگ می‌شود که همه را مقصر در مرضی خود می‌داند. به زمین و آسمان ناسزا می‌گوید و حتی ابرو گره کرده و با پر خاش به خدا می‌گوید: خدایا! چه گناهی مرتکب شده‌ام که من را اسیر تخت بیمارستان کرده‌ای؟!

ریشه این رفتار در چیست؟

* انسان نعمت را منحصر در خوشی و سلامتی می‌داند، غافل از اینکه رنج‌ها و دردها نیز نعمت هستند. اگر روحیه توحیدی بشر تقویت شود، هم از خوشی‌ها لذت می‌برد و هم با رنج‌ها عشق بازی می‌کند. پرستار با رفتار خود می‌تواند روحیه خداباوری بیمار را تقویت کند. این کار علاوه بر آثار معنوی بسیاری که در زندگی فردی و خانوادگی پرستار و بیمار به‌جای می‌گذارد، موجب آسانی و روانی کار پرستاران در ارتباط با درمان بیماران می‌شود.

روان‌شناسان می‌گویند یکی از راه‌های خوب شدن، تلقین است. مثل اینکه هر فردی در شبانه‌روز جملاتی را تکرار نماید و بگوید: «من می‌توانم آدم خوبی باشم، من خیلی مهربانی را دوست دارم و...». یکی از ثمرات نماز این است که روزی ده بار به خود تلقین می‌کنیم در زندگی پشت و پناه ما خداست «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» و نیز روزی پنج بار به خود تلقین می‌کنیم ما از بندگان نیکو کار و شایسته خدا هستیم «السلام علينا و علی عبادالله الصالحین».

نماز گزار واقعی سعی می‌کند مخالف این پیام تلقینی، عمل نکند.^۳

۱. هود، ۱۱۴.

۲. تفسیر صافی، ج ۲، ص ۴۷۶.

۳. هزار و یک نکته درباره نماز، ص ۶۸.

* راه‌های زیر می‌تواند روحیه خداآوری بیمار را تقویت کند:

- ✓ در زمان انجام معاینات بالینی، سوره حمد را با صدایی آرام در گوش بیمار زمزمه کنید.
- ✓ پس از تزریق داروها و آرام گرفتن بیمار، در فضایی امیدبخش به او این مفهوم را انتقال دهید که اکنون به واسطه دردها گناهان نیز مانند برگ درختان پاییزی ریخته است. گویی تازه از مادر متولد شده‌ای.
- ام‌العلاء مریض بود رسول خدا ﷺ در هنگام عبادت به او فرمود: ام‌العلاء! بشارت باد تو را؛ زیرا خداوند به واسطه بیماری مسلمان، گناهان او را می‌برد، همچنان که آتش ناخالصی آهن و نقره را می‌زداید.^۱
- ✓ قلب پاک و روح آرام هدیه الهی است. به پاس این هدیه گران‌بها مریض را تشویق کنید تا با پروردگار به گفتگو بنشیند. با این جملات می‌توانید زمینه‌های ارتباط صمیمی بیمار با خدا را فراهم آورید:

– خدا چقدر تو را دوست دارد.

– با این دل پاک حرف زدن باخدا چه لذتی دارد.

– امروز توی نمازت برای من هم دعا کن!

مریض داری

گاهی آه، ناله، فریاد، بی‌تابی و کلافگی، آنقدر زیاد می‌شود که حتی تزریق هم برای مریض افاقه نمی‌کند. در این وضعیت ماهرترین پرستارها هم کم می‌آورند.

اما چگونه در برابر بی‌تابی‌های مریض صبر خود را بالا ببریم؟

– مریض مقدس است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: به درستی که مؤمن هرگاه یکبار تب می‌کند، گناهانش چون برگ درخت می‌ریزد. پس اگر در بستر ناله کند، ناله‌اش تسبیح و فریادش "لا اله الا الله" است و جابه‌جا شدنش در بستر مانند کسی است که در راه خدا شمشیر می‌زند. پس اگر مریض، بیماری خود را بپذیرد، خداوند را عبادت می‌کند در حالی که خداوند نیز او را بخشیده است

و خوشا به حال او.^۲

– پرستار می‌داند که از انسان مقدسی مانند مریض مراقبت می‌کند. پس در برابر ناملایمات بیمار ملایم می‌شود و تمام تلاش خود را انجام می‌دهد تا او را آرام کند.

– مریض اسیر تخت و بیمارستان است. او چشم امید به پرستاران دارد. تنها جان‌های معنوی می‌توانند امید را در قلب دیگران زنده کنند. پرستار نیاز به تقویت روحیه معنوی خود دارد تا در بیمار تأثیر مثبت بگذارد. صبر و عبادت ایمان را قوی و معنویت را سرشار می‌کند.

– وقتی برای پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام مشکلی پیش می‌آمد، ابتدا نماز می‌خواندند، سپس در پی حل مشکل می‌رفتند. بسیاری از دانشمندان برای باز شدن گره‌های علمی نماز می‌خواندند. هر گاه بوعلی سینا در مسائل علمی به مشکل بر می‌خورد، وضو می‌گرفت و به مسجد می‌رفت و نماز می‌خواند و از خدا می‌خواست تا مسئله را برای او آسان کند.

– نماز، مادر صبر است. با نماز مقاومت انسان افزایش می‌یابد و راه‌ها آسان می‌شود. خداوند می‌فرماید: در زندگی از صبر و نماز مدد جوئید.^۳

از امام صادق علیه السلام پرسیدم گناهان کبیره کدامند؟!

امام فرمود: کفر به خدا؛ قتل انسانی؛ عاق والدین؛ رباخواری؛ خوردن مال یتیم ... به امام عرض کردم: چرا ترک نماز را از گناهان کبیره به حساب نیاوردید؟!

امام فرمود: اولین چیزی که گفتم، چه بود؟! گفتم: کفر!

حضرت فرمود: ترک کننده نماز، کافر است!^۴

چرا من؟!

بگویم که چه بشود!

خودش باید بفهمد ...

خودم هزار تا مکافات در زندگی دارم ...

به من چه که تخت ۴۵ نماز می‌خواند یا نمی‌خواند.

بیمار تخت ۷۰، طفلک دست و لباسش خونین و مالین است. توی این وضعیت چه طور برایش و مهر و سنگ تیمم ببرم.

۲. بحار الأنوار، ج ۸۷، ص ۶۰۲.

۳. بقره، ۵۴.

۴. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۲۲.

۱. الترغیب و الترہیب، ج ۴، ص ۲۹۳.

ربطی ندارد و ... می شود. به این جملات توجه نکنید، زیرا دعوت دیگران به نماز، در انسان اراده‌ای بوجود می آورد تا بتواند در راه برطرف کردن کاستی‌های ایمانی و روحی تلاش کند.

- با مطالعه کتاب‌هایی با موضوع نماز، آگاهی خود را نسبت به این امر الهی بالا ببرید تا بهتر بتوانید به تبلیغ نماز بپردازید.

واجب است، حتی بر مریض!

حاجی کسی است که از نظر مالی و ... توانایی انجام حج را داشته باشد؛ پس بر همه حج واجب نیست؛ کسانی باید زکات بدهند که جو، گندم و .. برداشت می کنند؛ پس بر همه دادن زکات واجب نیست؛

کسی روزه بر او واجب است که دکتر او را از روزه گرفتن منع نکرده باشد؛ پس بر همه روزه واجب نیست؛

اما تنها یک عمل است که بر هر انسان بالغ، واجب است و فقر، بیماری، جنگ و ... نمی توانند آن را از انسان دور کنند. آن عمل «نماز» است. نماز هم‌نشین همیشگی انسان است. البته این هم‌نشین در شرایط مختلف بیماری، شیوه اجرایش مختلف می شود که در این کتاب به آن پرداخته شده است.

بهشتیان از جهنمیان سؤال می کنند چه چیزی شما را به دوزخ وارد ساخت؟! اهل جهنم می گویند: ما از نماز گزاران نبودیم.^۳ [قرآن کریم]

چند پیشنهاد

۱. بهتر است مدیریت بیمارستان در کنار بسته وسایل بیمار، جانماز، تسبیح، مهر و ادعیه مناسب تعبیه نماید؛
۲. تابلو مقاله‌هایی با جملات و داستان‌های نیروبخش با محتوای ارتباط با پروردگار و تأثیر نماز در شفای بیماران در محیط بیمارستان و در اطاق‌ها نصب شود؛
۳. آگاهی از احکام شرعی مرتبط با نماز مانند تیمم و وضوی جبیره‌ای، چگونگی نماز خواندن بیماران بدحال و فراهم آوردن زمینه‌های انجام این احکام در بیمارستان در آرامش بیمار و آسانی کار پرستاران مؤثر است.

تخت ۲۶ امروز سر حال است، فردا هم که مرخص می شود، بگذار توی حال خودش باشد.

آیا گفتگوی با خدا امری شخصی است؟ آیا سجاده حریم خصوصی آدم‌هاست؟ شعاع تأثیر نماز تا کجاست؟ نماز، مادر صبر و آرامش می باشد. همان قدر که موج آرامش و صبر انسان بر اطرافیان تأثیر دارد، موج اضطراب نیز هم‌اتاقی‌ها و حتی پرستاران را تحت تأثیر خود قرار می دهد. پس بردن مهر و سنگ تیمم برای بیماران، کمکی به پرستار، در کارش.

حضرت داود علیه السلام سر به صحرا گذاشت. به او وحی شد: ای داود! چه شد که تو را تنها می بینم؟ گفت: معبود! شوق دیدارت در جانم شدت گرفته و میان من و خلق تو حایل گشته است. خدا به او وحی کرد: به میان آنان برگرد، زیرا اگر تو یک بنده گریز پا را نزد من بیاوری، نام تو را در لوح، با صفت ستوده ثبت می کنم.^۱

از آنجا که نماز توانایی دارد تمام افراد جامعه را به امنیت روانی، اخلاقی، معنوی و ... برساند، پس تک‌تک افراد نسبت به نماز وظیفه دارند. هدایت به سوی نماز، هدایت به سوی رستگاری و سعادت می باشد. اما این هدایت چه فایده‌ای برای هدایت‌گر دارد؟

رسول خدا صلی الله علیه و آله در وصیتی به امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: اگر فقط یک نفر به دست تو هدایت شود، در پرونده عمل تو بهتر است از آنچه که آفتاب به آن می تابد و غروب می کند.^۲ باید توجه داشت که:

- برای ما مانند روز روشن است که نماز قلب انسان را سبک بال می کند؛ پس، از دعوت دیگران به این عمل نورانی خجالت نکشیم.
- شاید در روزهای اول دعوت، همکاران و یا حتی بیماران با تعجب و گاه نگاه نیش‌دار پاسخ ما را بدهند. اما تکرار دعوت همراه با آرامش، دوستی، عاطفه و بیان جذاب، در دراز مدت تأثیر خوبی را بر مخاطب می گذارد.
- گاهی ذهن درگیر جملاتی مانند «من خودم توی نماز خودم ماندم، دعوت به نماز کار از ما بهتران است، نماز دیگران به من

۱. بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۴۰، ح ۲۶.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۹۸.

۳. مدثر: ۴۰ - ۴۳.

۴. انجام وظایف دینی در آرامش و صبر بیمار مؤثر است؛ پس زمینه تیمم و یا وضوی جیره‌ای را برای بیمار فراهم کنید تا مریض آسان‌تر به نماز و راز و نیاز با پروردگار بپردازد؛
۵. قبل از اذان ظهر نوای دل‌نشین قرآن و دعا و همچنین تصنیفی از اشعار مناجاتی در محیط بیمارستان پخش کنید این کار انگیزه‌های ارتباط با پروردگار را در بیمار تقویت می‌کند و به سلامت معنوی بیمار مدد می‌رساند؛
۶. بروشورهایی با محتوای الهام بخش و معنوی با هدف گفتگوی بیمار با پروردگار تهیه کنید و هر روز یکی از آنها را به بیمار دهید تا مطالعه کند؛
۷. ارتباط عاطفی بیمار با پرستار در محیط بیمارستان بسیار خوب و عمیق است. چه خوب است پرستار از این فرصت استفاده کند و به بیمار یادآور شود که بهترین راه بالا بردن صبر، آرامش و کنترل اضطراب، امید و ارتباط با خدا و گفتگوی با پروردگار به وسیله نماز است؛
۸. پرستاران در یک کارگاه آموزشی با تبادل نظر، راه‌های تقویت سلامت معنوی و معنویت درمانی با رویکرد نماز و گفتگوی بیمار با پروردگار را بررسی کنند؛
۹. در ایستگاه پرستاری قفسه‌ای تعبیه شود و در آنجا وسایل مورد نیاز بیمار در جهت افزایش معنویت روانی در قالب نماز و مناجات با پروردگار قرار گیرد. این وسایل عبارتند از، کتب مرتبط با موضوع نماز، فایل‌های صوتی و تصویری، جانماز، مهر، تسبیح، سنگ تیمم، ابزارهای مورد نیاز جهت تیمم و وضوی جیره‌ای و...
۱۰. در تمامی اتاق‌ها و محیط بیمارستان، قبله با علامت جهت قبله مشخص شود.

توجه!

ادامه این کتاب بر اساس نظرات مراجع عظام، مقام معظم رهبری، آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله سید علی حسینی سیستانی نگارش شده است. متن این کتاب بر اساس فتوای مقام معظم رهبری است؛ در صورت اختلاف فتوا از سوی دو مرجع بزرگوار دیگر، در پاورقی ایشان آمده است. به جهت اختصار، عناوین مراجع عظام در پاورقی بیان نشده است.

آن ممکن است، باید با آب گرم وضو بگیرد.^۷

کسی که فلج است^۸ و به کمک کفش طبی و عصای چوبی راه می‌رود، اگر بیرون آوردن کفش برای مسح پاها برایش خیلی سخت است، مسح روی کفش کافی و مجزی است.^۹

مسأله اگر انسان نتواند برای

نماز وضو بگیرد و تیمم هم در وقت نماز ممکن نباشد، بنا بر احتیاط واجب^{۱۰} باید نماز را در وقت بدون وضو و تیمم بخواند و باید قضای آن را نیز به‌جا آورد.^{۱۱}

مسأله کسی که پی در پی از او باد خارج می‌شود، اگر نتواند وضوی خود را تا آخر نماز حفظ کند و تجدید وضو در بین نماز هم برای او خیلی دشوار است، می‌تواند با هر وضویی یک نماز بخواند؛ یعنی برای هر نماز به یک وضو اکتفا کند، هر چند وضوی او در بین نماز باطل شود.^{۱۲}

مسأله کسی که پی در پی از او باد خارج می‌شود، چنانچه مرض او قابل علاج باشد، بنا بر احتیاط واجب باید معالجه کند، هر چند خرج داشته باشد.^{۱۳}

مسأله کسی که دست راست او از بالای مرفق قطع شده، مسح پای راست از او ساقط نمی‌شود، بلکه باید با دست چپ بر آن مسح کند.^{۱۵}

۷. رساله مصوره، س ۶۷؛ مکارم، م ۶۲۵.

۸. سیستانی: بنابر احتیاط واجب بر کفش نموده و تیمم نیز بنماید. رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۲۵۹.

۹. اجوبه الاستفتائات، س ۱۲۰؛ مکارم: م ۷۷۲.

۱۰. سیستانی: بنابر احتیاط مستحب... ولی واجب است بعدا قضای آن را به‌جا آورد. م ۶۸۶.

۱۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۷؛ مکارم: م ۹۳۶.

۱۲. اجوبه الاستفتائات، س ۱۲۸؛ مکارم: بلکه می‌تواند دو نماز ظهر و عصر را با همان یک وضو بخواند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که برای هر نماز یک وضو بگیرد. م ۹۲۳ و ۳۳.

۱۳. سایت: leader.ir. استفتائات جدید، احکام وضو؛ سیستانی و مکارم، رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۴۱۳.

۱۴. سیستانی: اگر مرض او به آسانی معالجه می‌شود بهتر است که خود را معالجه نماید. مکارم: اگر به آسانی قابل معالجه است، واجب است معالجه کند.

(توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۳۱۴).

۱۵. اجوبه الاستفتائات، س ۱۳۴.

وضوی بیمار

رسول خدا ﷺ فرمود: زمانی که بنده‌ای وضو می‌گیرد، وقتی صورتش را می‌شوید گناهان صورتش پاک می‌شود. دستش را که شست گناهانی که با دستش انجام داده پاک می‌شود. آن‌گاه که مسح سر را می‌کشد گناهانی که با سر مرتکب شده از بین می‌رود. چون مسح پا کشیده می‌شود گناهان پاها، پاک می‌گردد.^۱

مسأله یکی از شرایط صحیح بودن وضو، ضرر نداشتن استفاده از آب است. کسی که می‌تسد اگر وضو بگیرد، مریض شود یا بیماری او شدیدتر شود و یا بهبودی‌اش به تأخیر بیفتد، نباید وضو بگیرد، بلکه بر او واجب است تیمم کند (و هر مدتی هم طول بکشد اشکال ندارد).^۲

مسأله اگر فردی پس از آنکه - به علت ترس از ضرر - با تیمم نماز خواند، فهمید که آب برایش ضرر نداشته، نمازش صحیح است، ولی برای نمازهای بعدی باید وضو بگیرد.^۳

یادآوری

۱. در استعمال آب برای وضو، لازم نیست انسان یقین به ضرر داشته باشد، بلکه اگر احتمال ضرر هم بدهد، چنانچه احتمال او در نظر مردم به‌جا باشد (و برایش ترس پیش بیاورد)، باید تیمم کند.
۲. اگر رساندن آب به صورت یا دست‌ها به مقدار کم (که وضو با آن صحیح باشد) ضرر ندارد، اما بیش از آن ضرر دارد، باید با همان مقدار کم وضو بگیرد.

پرسش

شخصی که به سینوزیت مبتلاست و آب سرد برایش ضرر دارد، برای وضو گرفتن چه وظیفه‌ای دارد؟

پاسخ

در صورتی که آب گرم برای او ضرر ندارد و تهیه

۱. بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۳۱۶.

۲. سیستانی: م ۲۸۸، رساله توضیح المسائل نه مرجع.

۳. اجوبه الاستفتائات، س ۲۱۳.

۴. مکارم: م ۶۲۵.

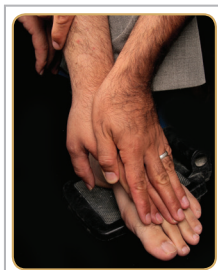
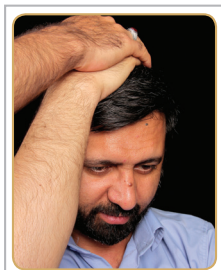
۵. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۸۹.

۶. مکارم: نمازی که خوانده، بنابر احتیاط واجب اعاده کند (م ۶۲۷).

وضوی نیابتی

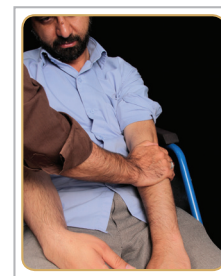
پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: همواره با وضو باش تا خداوند عمرت را طولانی کند و اگر می‌توانی در تمام شب و روز با وضو باشی چنین کن زیرا اگر مرگت در حالی فرا رسد که وضو داری شهید از دنیا رفته‌ای.^۱

مسأله کسی که خودش نمی‌تواند وضو بگیرد، باید نایب بگیرد؛ یعنی از کسی بخواهد که به او در کارهای وضو کمک کند. البته خود وضوگیرنده باید نیت وضو کند و در صورتی که بتواند، با دست خود عمل مسح را انجام دهد و اگر نتواند، نایب دست او را گرفته و با آن مسح کند.^{۲،۳}

۱. سفینة البحار، ج ۴، ص ۵۱۴.
 ۲. سیستانی: رسالۀ توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۲۸۶.
 ۳. مکارم، م ۳۱۱.

اگر از این کار هم عاجز باشد، نایب از دست او رطوبت گرفته و مسح کند و اگر این شخص کف دست نداشته باشد، برای مسح از ساعد او رطوبت بگیرد و اگر ساعد هم ندارد، از صورت او رطوبت گرفته و سر و پا را با آن مسح کند.^۱

۱. مکارم، م ۳۱۱؛ سیستانی؛ رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۲۸۶.

وضوی جبیره

در وصیت‌ها و سفارش‌های نبی مکرم اسلام ﷺ به امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است، سه چیز وسیله رسیدن به درجات بلند است:

وضوی کامل در شدت سرما،

انتظار نماز پس از نمازی دیگر،

رفتن به سوی نماز جماعت هنگام روز و شب.^۱

تعریف وضوی جبیره: اگر روی زخم یا شکستگی بسته باشد، باید جاهایی را که می‌شود شست، بشوید و روی چیزی که با آن زخم یا شکستگی را بسته است (جبیره)، به جای شستن، دست‌تر بکشد. به این وضو، وضوی جبیره‌ای می‌گویند.^۲

یادآوری

در احکام جبیره، تفاوتی میان غایات وضو نیست و اگر کسی بخواهد برای کاری که وضو گرفتن برای آن مستحب است وضوی مستحب بگیرد و شرایط وضوی معمولی را ندارد، باید وضوی جبیره‌ای بگیرد.^۳

۱. بحار الأنوار، ج ۸۸ ص ۰۱

۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۰ احکام آموزشی، ص ۷۳؛ مکارم، ص ۳۷، قبل از مسئله ۵۴۳؛ رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۱۰۲.

۳. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۰.

انواع جیره

۱ باید بین آنها را بشوید و اگر جیره در سر یا روی پا بوده و به اندازه مسخ واجب باز باشد، همانجا را مسخ کند، وگرنه باید بین آنها را مسخ کند و در جاهایی که جیره است، به دستور جیره عمل کند و احتیاط واجب آن است که (علاوه بر وضوی جیره‌ای) به تیمم نیز مبادرت کند.^۱

اگر جیره تمام اعضای وضو را گرفته باید تیمم کند.^۱

۲ اگر در صورت و دست‌ها چند جیره است

اگر جیره بیشتر اعضای وضو را گرفته

بنا بر احتیاط واجب، باید بین وضوی جیره‌ای و تیمم جمع کند. (هر دو را انجام دهد).^۲

۳ اگر جیره بعضی از اعضای وضو را گرفته

مانند تمام صورت یا تمام یک دست. وضوی جیره‌ای کافی است.^۳

اگر جیره بیش از حد معمول، اطراف زخم را پوشانده

۴ برداشتن مقدار زاید ممکن نیست؛ باید وضوی جیره‌ای بگیرد و بنا بر احتیاط واجب، تیمم نیز بکند.^۴ برداشتن مقدار زاید ممکن است؛ باید جیره اضافی را بردارد. پس اگر زخم در صورت و دست‌هاست، اطراف آن را بشوید و اگر در سر یا روی پاهاست، اطراف آن را مسخ کند و برای جای زخم به دستور جیره عمل کند.^۵

۵

- این مسأله در رسالهٔ آیت‌الله مکارم نیست.
- باید بین آنها را مسح کند و در جاهای جبیره به دستور جبیره عمل کند. (رسالهٔ توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۷، م ۳۳۴)
- سیستانی: اگر جبیره تمام بعضی از اعضای وضو را گرفته باشد وضوی جبیره‌ای کافی است، ولی اگر تمام اعضای وضو را گرفته باشد، بنابر احتیاط باید تیمم نماید و وضوی جبیره نیز بگیرد (رسالهٔ توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۶) اما در شکستگی باید تیمم کند (همان، ص ۲۰۲).
- سیستانی و مکارم: بنابر احتیاط واجب هم وضوی جبیره‌ای بگیرد و هم تیمم کند. (م ۳۴۹)
- مکارم: م ۳۴۹.
- سیستانی: وضوی جبیره‌ای کافی است.
- سیستانی: رسالهٔ توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۶، م ۳۳۱.
- مکارم: بنابر احتیاط واجب هم وضوی جبیره‌ای بگیرد و هم تیمم کند.
- سیستانی: باید تیمم کند مگر آنکه جبیره در مواضع تیمم باشد که در این صورت باید بین وضو و تیمم جمع نماید (رسالهٔ توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۳۳۵).
- مکارم: بنابر احتیاط مستحب تیمم هم بنماید. (م ۳۵۱)

توضیح بیشتر:

اگر قسمتی از اعضای وضو، باندپیچی شده باشد و نتواند آن را باز کند،^۱ کافی است روی باند را با تری دست مسح کند و باید بقیه عضو را بشوید.^۲
اگر در اعضای مسح، جایی برای مسح باقی نمانده و همه قسمت‌ها باندپیچی شده باشد، باید روی باند را با تری دست مسح کند.^۳^۴^۵^۶

۱. مکارم: شستن اطراف آن کافی است و احتیاط مستحب آن است که روی جیبیره را نیز مسح کند. (۳۴۸م).
۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۱.
۳. سیستانی: باید مقداری را که متمکن است از اطراف آن شسته و بنابر احتیاط واجب روی جیبیره را مسح نماید. (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۴، ۳۲۸م).
۴. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۱.
۵. سیستانی: باید تیمم کند و بنابر احتیاط مستحب وضوی جیبیره‌ای نیز بگیرد (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۳، ۳۳۶م).
۶. مکارم: ... و بنابر احتیاط واجب تیمم هم بنماید. (۳۴۷م).

است^۶ و پس از آنکه عذرش برطرف شد، چنانچه وضویش باطل نشده باشد، برای نمازهای بعد هم لازم نیست وضو بگیرد، ولی کسی که نمی‌داندسته تکلیف او وضوی جبیره‌ای است یا تیمم و هر دو را انجام داده، باید برای نمازهای بعد وضو بگیرد.^۷

مسأله اگر در یکی از اعضای وضو، شکستگی یا زخمی باشد که خون ندارد (نجس نیست)، چنانچه روی آن باز است و آب برای آن ضرر ندارد، باید به طور معمولی وضو گرفت.^{۸،۹}

یادآوری اگر نجاستی روی زخم است و می‌توان آن را آب کشید، باید این کار را کرد و سپس وضو گرفت.^{۱۰}

یادآوری اگر روی زخم را با پلاستیک بسته‌اند، لازم نیست هنگام کشیدن دست تر روی آن، دقت کنند که تمام نقاط پلاستیک به بدن چسبیده باشد و چین و چروک‌هایش صاف شود، بلکه کشیدن دست روی آن کافی است.^{۱۱}

– اگر یکی از دست‌ها داخل باند باشد، می‌توان با دست سالم، مسح سر و پاها را انجام داد. مسح با دست باندپیچی شده نیز اشکالی ندارد.^{۱۲}

۶. مگر اینکه قبل از پایان وقت نماز، عذر برطرف شود که در این صورت بنا بر احتیاط واجب نماز را اعاده کند. (مکارم: ۳۵۸م)
۷. همان؛ سیستانی، رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۴۴۳، (از تولی کسی که ... تا آخر در رساله آیت‌الله سیستانی نیست)

- مکارم، م ۵۴۳؛ سیستانی، رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۱۰۲، م ۴۲۳.
۸. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۲.
۹. مکارم، م ۳۴۵.
۱۰. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۲.
۱۱. آموزش رساله مصور، ص ۶۵.
۱۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۱.

مسأله کسی که نمی‌داند وظیفه‌اش وضوی جبیره است یا تیمم، بنا بر احتیاط واجب باید هر دو را انجام دهد.^۱

یادآوری

تا زمانی که می‌شود وضوی معمولی (ترتیبی و ارتماسی) گرفت، وضوی جبیره‌ای صحیح نیست و چنانچه مانعی از قبیل چسب یا پانسمان و مانند آن روی اعضا باشد، در صورت امکان و ضرر نداشتن، باید برای وضو برطرف شود و آب را به آن برساند؛ حتی اگر با فرو بردن عضو در آب می‌تواند آب را به آن عضو برساند و ضرری ندارد، باید چنین کند، ولی چنانچه هیچ چاره‌ای جز وضوی جبیره‌ای نیست، باید جبیره به اندازه لازم روی زخم باشد (نه بیش از آن) و به هر اندازه از جای شستن یا مسح بدون جبیره است و امکان شستن یا دست کشیدن دارد، باید به طور عادی وضو دهد و نباید از جبیره استفاده کند.^{۲،۳}

پرسش بیماری که به دست او آنژیوکت است برای وضو گرفتن چه وظیفه ای دارد؟

پاسخ آن قسمت‌هایی که می‌تواند را باید دست بکشد و جایی که نمی‌تواند مانع را بر دارد باید به صورت جبیره وضو بگیرد.^{۴،۵}

مسأله نمازهایی را که انسان با وضوی جبیره‌ای خوانده، صحیح

۱. همان، سیستانی، توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۱۱۲، م ۳۴۳؛ این مسأله در رساله آیت‌الله مکارم نیست.
۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۱.
۳. ر.ک: مکارم، م ۳۵۳ و ۳۴۸.
۴. سایت: leader.ir استفتائات جدید، احکام وضو.
۵. ر.ک: مکارم: م ۳۵۳.

وضو با اعضای مجروح

روی زخم یا شکستگی
بسته است^۵

روی زخم یا شکستگی
باز است (نجس نیست)

الف

آب ریختن
روی آن

ضرر دارد

ضرر ندارد

باید اطراف آن را بشوید و احتیاط واجب آن است که اگر کشیدن دست تر بر آن ضرر ندارد، دست تر بر آن بکشد.^{۳۲۱}

به طور معمول وضو بگیرد^۶

کسی که بر اعضای وضویش زخم یا شکستگی دارد

۱. اجوبه الاستفانات، س ۱۳۵: احکام آموزشی، ص ۷۴.
۲. مکارم: کافی است اطراف آن را بشوید، ولی اگر کشیدن دست مرطوب بر آب ضرر ندارد، باید دست مرطوب بر خود آن هم بکشد و اگر ضرر دارد مستحب است پارچه پاک روی آن بگذارد و دست مرطوب روی آن بکشد. (م ۳۴۶)
۳. سیستانی: باید اطراف زخم یا دمل را بشوید و بهتر است روی آن را دست تر بکشد و در شکستگی لازم است تیمم کند. (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۲۵)
۴. مکارم: م ۳۴۵؛ سیستانی، رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۳۲۴.
۵. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۲.
۶. مکارم، سیستانی، رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، م ۳۲۴.
۷. مکارم: شستن اطراف زخم یا شکستگی کافی است. (م ۳۴۸).

زخم یا شکستگی، جلوی سر یا روی پاست و جایی برای مسح کشیدن نیست (حتی یک انگشت پا هم باز نیست)

باند یا پارچه
نجس نیست

باید تیمم کند و
احتیاط آن است که
علاوه بر تیمم، وضوی
جیره‌ای نیز گرفته شود.^{۱،۲}

الف

روی آن بسته است

باند یا پارچه
نجس است

باند یا پارچه‌ای که روی زخم
بسته، نجس است: باید
پارچه پاک (یا مانند آن)
روی زخم بگذارد و روی
پارچه را با تری مانده
دردست مسح کند.^۳

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۳.

۲. مکارم: روی پارچه را با رطوبت آب وضو مسح کند و بنا بر احتیاط واجب تیمم هم بنماید. م ۳۴۷.

۳. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۲.

۴. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۲.

۵. سیستانی و مکارم، رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۲۶.

۶. اجوبه الاستفتانات، س ۱۳۶: احکام آموزشی، ص ۷۴.

۷. مکارم: بنابر احتیاط واجب تیمم هم بنماید، م ۳۴۷

۸. مکارم: باید وضوی بدون مسح بگیرد و بنابر احتیاط واجب تیمم هم بکند، م ۳۴۷

۹. سیستانی: باید تیمم کند و بنابر احتیاط مستحب وضو هم بگیرد و پارچه پاک روی آن بگذارد و به آن مسح کند. رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۲۶.

۱۰. اجوبه الاستفتانات، س ۱۳۶: احکام آموزشی، ص ۷۴.

- مسح هر دو پا را می‌توان با دست سالم انجام داد. همچنین مسح پای راست، با دست راست باندپیچی شده اشکال ندارد.

- در صورتی که روی بعضی انگشتان پا بسته باشد، می‌توان از سرانگشتی که باز است، مسح کرد و^۲ تفاوتی هم ندارد که کدام انگشت باشد.

۲. مکارم: مسح از انگشتان کوچک بنابر احتیاط واجب جایز نیست (احکام بانوان، ۶۵م).

مطالب قابل توجه^۱:

- با رطوبت دستی که قسمتی از آن داخل باند است نیز می‌توان مسح سر و پا را انجام داد، هر چند مقداری از رطوبت از تری باند باشد.

- در صورتی که برداشتن جبیره به راحتی امکان داشته باشد و ضرری هم نداشته باشد، نمی‌توان وضوی جبیره‌ای گرفت. - قسمت‌هایی که جبیره ندارد، باید به صورت معمولی شسته شود؛ البته اگر شستن آن باعث مرطوب شدن باند می‌شود و برای زخم یا جراحت مضر باشد، باید با ریختن مقدار کمی آب (اگر ضرر ندارد)، آن را وضو داد و اگر به این مقدار هم ضرر دارد، باید آن قسمت را هم به صورت جبیره‌ای وضو داد.

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۳-۱۴۵.

- در صورت امکان، جیره نباید بیش از مقدار لازم را پوشش دهد؛ با این حال، دقت زیاد برای تعیین محدوده جیره لازم نیست و نباید در مورد آن وسواس داشت.
- گاهی برای بهبود شکستگی یک انگشت، تمام دست را می‌بندند و باز کردن آن برای وضو، زحمت بسیاری دارد. در این مواقع باید به احکام وضوی جیره‌ای عمل شود.

چند مسئله:

پرسش دست کسی مجروح است و باید وضوی جیره‌ای بگیرد. اگر قسمت مجروح را در کیسه پلاستیکی بگذارد و وضو بگیرد، وضوی او صحیح است؟

پاسخ اشکالی ندارد، ولی نباید کیسه پلاستیکی، قسمت‌های قابل شستن را هم فرا بگیرد و باید با دست دیگر به قصد وضو روی کیسه دست تر بکشد، نه آنکه آن را مانند قسمت‌های سالم بشوید!

- در صورتی که برداشتن جیره مشکل باشد، شستن جاهای باز کافی است، ولی در صورت امکان باید روی قسمت‌های بسته شده دست تر بکشد.

- کسی که یک دستش مجروح یا باندپیچی شده و نیز کسی که یکی از دستانش قطع شده است، می‌تواند دست سالم را با بردن زیر شیر آب وضو دهد.

مسأله اگر چیزی به اعضای وضو یا غسل چسبیده باشد که برداشتن آن ممکن نباشد یا به قدری زحمت داشته باشد که نتوان آن را تحمل کرد، مانند بعضی چسب‌های مایع که چسبندگی زیادی دارند، باید به دستور جیره عمل کرد.^{۳۲}

مسأله اگر شخصی موی مصنوعی (مانند کلاه‌گیس) دارد، برای مسح واجب است آن را بردارد؛ ولی اگر بر پوست سر کاشته شده باشد و برداشتن آن از جلوی سر باعث ضرر و مشقتی شود که عادتاً قابل تحمل نیست و نیز با وجود این مو امکان رسیدن رطوبت به پوست سر نباشد، مسح روی همین موها کافی است و غسل نیز همین حکم را دارد.^۴

مسأله اگر انسان برای مرضی که در چشم اوست، لازم باشد که روی پلکش را چسب بزند و برداشتن آن هم مشقت داشته باشد، باید وضوی جیره‌ای بگیرد و بنا بر احتیاط مستحب، تیمم هم بکند.^۵

مسأله اگر در صورت یا دست، زخمی باشد که خون آن بند نمی‌آید و آب برای آن ضرر ندارد، باید در آب کر یا جاری فرو برد و قدری فشار دهد که خون بند بیاید و بعد آن عضو را به صورت ارتماسی وضو دهد.^۷

مسأله کسی که در یکی از اعضای وضویش زخمی وجود دارد که دائماً از آن خون می‌آید، واجب است جیره‌ای را روی زخم بگذارد که خون از آن بیرون نمی‌آید؛ مثل نایلون.^{۸، ۹، ۱۰}

پرسش دچار نوعی بیماری هستم که باید پلک‌هایم را هر شب با پماد مخصوصی چرب کنم و حق استفاده از صابون را نیز ندارم. تکلیف چیست؟^{۱۱}

پاسخ اگر چربی پماد، جرم نداشته باشد و مانع رسیدن آب به پوست بدن نباشد، باید به صورت معمولی وضو بگیرد، ولی اگر جرم دارد و شخص عذر دارد و نمی‌تواند آن را پاک کند، باید به دستور جیره عمل کند.^{۱۲}

۱. سیستانی: وظیفه‌اش تیمم است مگر آنکه آن چیز در مواضع تیمم باشد که در این صورت لازم است بین وضو و تیمم جمع کند و اگر آن چیزی که چسبیده دو باشد، حکم جیره را دارد. (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۹، م ۳۳۸).
۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۶؛ رسالة مصور، ص ۳۲، س ۱۹.
۳. مکارم: یعنی اطراف آن را بشوید و روی آن را دست بکشید.
۴. اجوبة الاستفتاءات، س ۱۰۱ و ۱۲۶.
۵. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۶.
۶. ر.ک: مکارم ۳۵۲م و ۳۵۷.
۷. رسالة مصور، ص ۳۶، س ۳۲.

۸. اجوبة الاستفتاءات، س ۱۳۸.
۹. سیستانی: اگر جایی از اعضای وضو را رگ زده است و نمی‌تواند آن را آب بکشد لازم است تیمم کند، ولی اگر آب برای آن ضرر دارد باید به دستور جیره عمل کند. (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۳۷).
۱۰. مکارم: باید به دستور جیره عمل کند.
۱۱. سیستانی: اگر برداشتن آن ممکن نیست یا مشقت دارد حکم جیره را دارد. (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۳۸).
۱۲. رسالة مصور، ص ۳۳، س ۲۴.

تیمم جبیره‌ای

در ارتفاعات سخت کردستان بودیم که به ما اطلاع دادند شهید محراب آیه‌الله مدنی علیه السلام برای بازدید منطقه به محل استقرار ما می‌آید. هنگام بازدید، رزمنده نوجوانی جلو آمد و با حیای خاص بعد از سلام و احوال‌پرسی گفت: الان نه روز است که آب پیدا نکرده‌ایم و نمازهایم را با تیمم خوانده‌ام، تکلیف نمازهای من چه می‌شود؟! شهید مدنی وقتی نگرانی او را دیدند در حالی که اشک در چشمانشان حلقه زده بود گفتند: حاضری یک معامله با من بکنی؟! آن رزمنده گفت: چه معامله‌ای؟! شهید مدنی گفتند: من حاضرم تمام عبادت‌هایم را به تو بدهم و در عوض تو، این ۹ روز نمازت را به من بدهی!!^۶

مسأله

اگر پیشانی یا پشت دست‌ها زخم است و نمی‌تواند پارچه یا چیز دیگری را که بر آن بسته است، باز کند (یا ضرر دارد)، باید روی آن دست بکشد. هم‌چنین اگر کف دست زخم است و نتواند پارچه یا چیز دیگری را که بر آن بسته است، باز کند، باید دست را با همان جبیره به چیزی که تیمم به آن صحیح است، بزند و بر پیشانی و پشت دست‌ها بکشد.^۷

۶. ماهنامه جانباز، شماره ۱۰۵.
۷. همان، ص ۱۹۹؛ احکام آموزشی، ص ۱۰۹ و ۱۱۲.

جبیره روی پا

مسأله اگر جبیره پهنای روی پا را گرفته، ولی قسمتی از طرف انگشتان یا بالای پا باز است، باید در جاهای باز، روی پا را و در جاهای دارای جبیره، روی جبیره را مسح کند.^{۱، ۲}

مسأله

کسی که باید با وضو یا غسل جبیره‌ای نماز بخواند، دو صورت دارد:
الف) می‌داند تا آخر وقت نماز، عذر او برطرف نمی‌شود: می‌تواند نمازش را در اول وقت بخواند.
ب) امید برطرف شدن عذر تا آخر وقت نماز وجود دارد: بنا بر احتیاط واجب باید صبر کند تا اگر عذر برطرف نشد، نماز را در آخر وقت با وضو یا غسل جبیره‌ای بخواند.^{۳، ۴، ۵}

۱. رساله مصور، ص ۳۳، س ۲۴.
۲. سیستانی (رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۳۳۳).
۳. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۱۴۷.
۴. سیستانی: بهتر است که صبر کند تا آخر وقت، و در صورتی که در اول وقت نماز را بخواند و تا آخر وقت عذرش برطرف شده، احتیاط مستحب آن است که وضو گرفته و نماز را اعاده کند. (رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۱۰، م ۳۴۱)
۵. مکارم: ۳۵۶م، سیستانی، (رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۰۷، م ۳۳۳)

جیره: ۱

- در کف دست:

* می‌تواند باز کند: به طور معمول تیمم کند.

* نمی‌تواند باز کند: دست‌ها را با همان جیره به زمین [و در بیمارستان، به سنگ تمیز] زده و به پیشانی و دست‌ها بکشد.

مسأله کسی که کف دو دستش را طوری گچ گرفته‌اند که نمی‌تواند برای تیمم، دست‌ها را به صورت کامل به زمین [و در بیمارستان، به سنگ تمیز] بزند، یعنی قسمت‌هایی از کف دست با زمین برخورد نمی‌کند و فقط اطراف کف دست به زمین می‌خورد، اگر پشت دست‌ها به زمین می‌رسد، باید با پشت دست‌ها تیمم کند و اگر پشت دست را هم گچ گرفته است، به گونه‌ای که تمام آن به زمین نمی‌رسد، با ساعد (ذراع) تیمم کند و احتیاط این است که هم با ساعد و هم با قسمت‌هایی از کف دست که به زمین می‌رسد، تیمم کند.^۱

- در پیشانی یا پشت دست‌ها:
* می‌تواند باز کند: به طور معمول تیمم کند.
* نمی‌تواند باز کند: باید دست را روی آن بکشد.

۱. سایت: آدرس leader.ir استفتانات جدید، احکام تیمم.

تیمم نیابتی

مسأله هر شخصی (در صورت توانایی) باید کارهای تیمم را خودش انجام بدهد، اما در صورت عدم توانایی واجب است از نایب کمک بگیرد و در هر کاری از اعمال تیمم که خود شخص می‌تواند انجام دهد، نباید از دیگری کمک بگیرد.^۱

مسأله اگر شخص معذور، به جای آنکه نایب بگیرد، خودش با مشقت (عسر و حرج) وظیفه را انجام دهد، عمل او صحیح است.^۲

مسأله در تیمم نیابتی، رعایت شرایط عمومی تیمم (مانند پاک بودن اعضا و ترتیب) لازم است.^۳

یادآوری وضو و غسل (هرچند جبیره‌ای یا نیابتی) بر تیمم مقدم است.^۴

چگونگی تیمم نیابتی

در تیمم نیابتی باید خود بیمار نیت کند و اگر امکان دارد، نایب با دست خود بیمار تیمم کند؛ بدین صورت که دست بیمار را به زمین [و در بیمارستان، به سنگ تمیز] زده و با آن پیشانی و پشت دست‌های او را مسح کند^۵

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۰۱ و ۲۰۲؛ احکام آموزشی، ص ۱۱۲؛ رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۱۴، م ۱۱۷.
۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۰۱ و ۲۰۲.
۳. همان.
۴. همان.

۵. مکارم؛ و اگر زدن مهم نیست، دست او را به چیزی که تیمم صحیح است بگذارند (توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۲۱۱).

و اگر امکان ندارد، نایب دست خود را به زمین بزند و بر پیشانی و پشت دست‌های بیمار بکشد.^۱

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۰۱ و ۲۰۲.

نماز بیمار

عمل جراحی امام خمینی علیه السلام به خوبی تمام شد. امام بلافاصله پس از به هوش آمدن با وجود ضعف شدید، وقت نماز را سؤال کرد. بعد هم اشاره کرد یکی از آقایان عمامه اش را بست، محاسنش را شانه زد و از عطر هم استفاده کرد. من مانده بودم که این آقا، چقدر عاشق خداست که در این حال هم، ادب را در محضر خدا فراموش نمی کند.^۱

قبله در نماز نشسته

مسأله کسی که باید نشسته نماز بخواند، اگر نمی تواند به طور معمول بنشیند و در موقع نشستن کف پاها را به زمین می گذارد، باید موقع نماز صورت، سینه و شکم او رو به قبله باشد و لازم نیست ساق پای او رو به قبله باشد.^{۲ ۳ ۴}

قبله در نماز خوابیده

مسأله جهت قبله برای کسی که به صورت خوابیده نماز می خواند، با توجه به توانایی فرد، به ترتیب زیر است:^{۵ ۶}

۱. بنا بر احتیاط واجب اگر می تواند، به پهلو راست بخوابد و صورت و بدن او رو به قبله باشد.
۲. اگر توانایی خوابیدن به پهلو راست را نداشت، به پهلو چپ بخوابد و جلوی بدن او رو به قبله باشد.^{۷ ۸}
۳. اگر توانایی خوابیدن به پهلو چپ را هم نداشت، به پشت بخوابد و کف پایش رو به قبله باشد.

۱. نماز خوابان، ص ۱۶۱ با اندکی تصرف.

۲. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۱۷؛ رساله توضیح المسائل نه مرجع، ج ۱، ص ۲۶۵، م ۱۷۹؛ ص ۳۵۳ و ۴۵۳، م ۸۷۷ و ۹۷۷.

۳. سیستانی: ... بلکه صورت او هم نباید زیاد از قبله منحرف باشد (رساله توضیح المسائل نه مرجع، ۷۷۸).

۴. مکارم: م ۷۱۶.

۵. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۱۸.

۶. مکارم: م ۱۱۷.

۷. سیستانی: م ۷۷۹.

۸. مکارم: باید به پهلو راست بخوابد (توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۴۵۴، م ۷۷۹).

باشد، چنانچه نجاست مسریه (یعنی نجاستی که سرایت می کند) نداشته باشد، اشکال ندارد.^۸

مسأله بیماری که به علت سرطان روده، مقعدش را برداشته اند و عمل دفع او در کیسه‌ای که روی شکمش تعبیه شده، انجام می شود و هیچ گونه کنترلی بر روده ندارد، با این کیسه نجس می تواند نماز بخواند.^۹

مسأله کسی که پای مصنوعی دارد، گاهی درون پای مصنوعی، پایش زخم می شود و بیش از حد مجاز شرعی (بیشتر از یک درهم یا بند انگشت اشاره)، خونی می شود. اگر آب کشیدن آن برای او یا برای بیشتر مردم سخت است، نماز خواندن با آن خون اشکال ندارد؛ در غیر این صورت باید تطهیر شود.^{۱۰}

مسأله اگر در حال نماز، از یکی از اعضای بدن نمازگزار خون بیاید، در صورتی که امکان آب کشیدن وجود داشته باشد (طوری که صورت نماز را به هم نزند)، باید آن را آب بکشد، وگرنه در وسعت وقت باید نماز را قطع کند و با بدن پاک نماز بخواند و اگر وقت تنگ است، باید با همان وضعیت نماز را تمام کند و نمازش صحیح است.^{۱۱}

پرسش بیماری که به او سوند وصل شده است برای نماز چه وظیفه ای دارد؟

پاسخ چنانچه یقین دارید که از اول وقت نماز تا آخر آن به مقدار وضو گرفتن و نماز خواندن مهلت پیدا می کنید باید نماز را در وقتی که مهلت پیدا می کنید بخوانید و اگر به مقدار وضو و نماز مهلت پیدا نمی کنید می توانید با هر وضویی یک نماز بخوانید یعنی برای هر نماز به یک وضو اکتفا کنید هر چند وضوی تان در بین نماز باطل شود و احتیاط واجب آن است که در صورت امکان پیش از هر نماز مخرج بول را که نجس شده آب بکشید.^{۱۲}

۸. سایت: leader.ir استفتائات جدید، مکان نمازگزار؛ اجوبه الاستفتائات، س ۳۷۸.

۹. سایت: leader.ir استفتائات جدید، احکام وضو.

۱۰. همان.

۱۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۲۷؛ اجوبه الاستفتائات، س ۴۳۰.

۱۲. مکارم: ۷۳۸؛ سیستانی م ۸۰۶.

۱۳. سایت: leader.ir استفتائات جدید، احکام وضو.

۱۴. رک: مکارم م ۳۲۸ و ۳۲۹ و ۳۳۰.

لباس بیمار

امام حسن مجتبی (علیه السلام) برای اقامه نماز بهترین لباس هایش را می پوشید. از ایشان پرسیدند: چرا؟!^۱

فرمود: خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد و در قرآنش فرمود: «زینت‌های خود را به هنگام نماز با خود بردارید»^۲.

مسأله یکی از مواردی که می توان با بدن یا لباس نجس نماز خواند این است که به واسطه زخم یا جراحت یا دمل، بدن یا لباس، خون آلود شده و نمازگزار نتواند آن را تطهیر کند.^۳

مسأله اگر در بدن یا لباس نمازگزار، خون زخم یا جراحت یا دمل باشد و آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن لباس برای بیشتر مردم (یا برای خصوص فرد) سخت است، تا وقتی که زخم، جراحت یا دمل خوب نشده است، می تواند با آن خون نماز بخواند. هم چنین است اگر چرکی که با خون بیرون آمده یا دارویی که روی زخم گذاشته، نجس شده و در بدن یا لباس او باشد.^۴

پرسش کسی که خوابیده نماز می خواند، در صورتی که ملحفه [یا تشک] زیر پایش نجس باشد، نمازش چه حکمی دارد؟^۵

پاسخ ملحفه نجس اگر به صورت فرش زیر پایش

۱. اعراف، ۳۱.

۲. وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۴۵۵.

۳. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۲۵.

۴. مکارم: ۷۷۴؛ سیستانی: رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۸۴۸.

۵. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۲۶.

۶. مکارم: ۷۷۵؛ سیستانی: رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۸۴۹.

۷. سیستانی: کسی که باید خوابیده نماز بخواند لازم نیست ملحفه یا لحافی که بر خود می کشد دارای شرایط لباس نمازگزار باشد مگر طوری باشد که بر آن پوشیدن صدق کند. مثل آنکه آن را بر خود بپیچد (رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۸۸۳). مکارم: بنابر احتیاط واجب باید لحاف یا تشک او نجس یا ابریشم خالص نباشد. مگر در حالت اضطرار (رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۸۴۷).

قیام بیمار

مسأله کسی که نمی‌تواند تمام نماز را ایستاده بخواند، هر مقدار را که می‌تواند ایستاده و بقیه اعمال را نشسته بخواند و اگر به صورت نشسته هم نمی‌تواند، خوابیده انجام دهد.^{۳۲۱}

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۴۶.
۲. رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۹۷۰ و ۹۷۱.
۳. مکارم: م ۸۸۹ و ۸۹۱.

مسأله کسی که می‌تواند بایستد، اگر بترسد که به واسطه ایستادن بیمار شود یا ضرری به او برسد، می‌تواند نشسته نماز بخواند؛ حتی اگر ایستادن او ضرر قابل توجهی داشته باشد، باید نشسته نماز بخواند و اگر از ضرر نشستن هم بترسد، باید خوابیده نماز بخواند.^{۴، ۵، ۶}

۴. همان: احکام آموزشی، ص ۱۶۱.
۵. مکارم: م ۸۹۴.
۶. سیستانی: م ۹۷۵.

مسأله کسی که قادر بر ایستادن نیست، اگر بتواند با تکیه بر عصا یا دیوار ایستاده نماز بخواند، باید بایستد و در صورتی که ایستادن حتی با تکیه دادن موجب تشدید بیماری یا مشقت شدید باشد، نماز را نشسته بخواند.^{۳۲۱}

۱. سایت: leader.ir استفتائات جدید؛ احکام آموزشی، ص ۱۶۱.

۲. مکارم: م ۸۹۰.

۳. سیستانی: م ۹۷۰.

و اشاره برای سجده را بیشتر از اشاره برای رکوع قرار دهد (کمی بیش از رکوع سر را خم کند).^{۸، ۷}

مسأله کسی که نمی‌تواند ایستاده نماز بخواند، اگر احتمال می‌دهد که در آخر وقت می‌تواند نماز خود را ایستاده بخواند، بنا بر احتیاط باید تا آن هنگام صبر کند و اگر در اول وقت به خاطر عذری نماز را نشسته خواند و سپس تا آخر وقت عذر برطرف نشد، نماز خوانده‌شده صحیح است.^{۲، ۱}

مسأله اگر بیمار در اول وقت قادر بر نماز ایستاده نبود و یقین داشت که ناتوانی‌اش تا آخر وقت ادامه خواهد یافت، ولی پیش از آخر وقت عذرش برطرف شد و توانست ایستاده نماز بخواند، باید نماز را به طور ایستاده اعاده کند.^۳

تکبیر بیمار

پرسش افرادی که نمی‌توانند تکبیرة الاحرام بگویند، برای نماز چه وظیفه‌ای دارند؟

پاسخ باید به هر نحوی که می‌توانند، بگویند و اگر هیچ نمی‌توانند بگویند،^۴ باید در قلب خود بگذرانند و برای تکبیر اشاره کنند و زبانشان را هم اگر می‌توانند، حرکت دهند.^{۵، ۶}

رکوع بیمار

مسأله اگر خم شدن برای رکوع و سجود امکان ندارد، باید با سر اشاره کند (سرش را کمی خم کند)

.....
 ۷. کسی که نمی‌تواند به اندازه رکوع خم شود اگر بتواند باید به چیزی تکیه کند و رکوع نماید و اگر آن هم ممکن نشود باید به هر اندازه که ممکن است خم شود و اگر هیچ نتواند خم شود، باید رکوع را به صورت نشسته انجام دهد، و اگر آن هم ممکن نشود در حال ایستاده با سر اشاره می‌کند و اگر این را هم نتواند به نیت رکوع چشمها را بر هم می‌گذارد و ذکر می‌گوید و به نیت برخاستن از رکوع چشمها را باز می‌کند. مکارم: م ۹۳۶.
 ۸. سیستانی: م ۱۰۲۲.

.....
 ۱. اجوبة الاستفتاءات، س ۴۵۷.
 ۲. سیستانی و مکارم: اگر مایوس از ایستادن در آخر وقت نیست، چنانچه نماز بخواند و در آخر وقت بتواند ایستاده نماز بخواند باید اعاده کند. و اگر مایوس است اعاده ندارد (رسالة توضیح المسائل نه مرجع، ۹۷۶) سیستانی: اعاده ندارد اگر از خوب شدن مایوس بوده است.
 ۳. اجوبة الاستفتاءات، س ۴۵۷.
 ۴. احتیاط واجب آن است که اشاره کنند و با زبانی که در میان افراد کر و لال متعارف است آن را ادا نمایند و در قلب خود نیز بگذرانند. مکارم: م ۸۷۵.
 ۵. سایت: leader.ir استفتائات جدید؛ احکام آموزشی، ص ۱۶۱.
 ۶. سیستانی: رساله توضیح المسائل نه مرجع، م ۹۵۳.

در غیر این صورت، به هر نحو که می‌توانید، هرچند با اشاره، سجده و رکوع را انجام دهید.^۴

۴. اجوبة الاستفتاءات، ص ۴۹۴.
 ۵. سیستانی: اگر چیز بلندی نباشد که مهر را بر آن بگذارد و کسی هم نباشد که مهر را بلند کند، باید مهر را با دست بلند کرده و بر آن سجده کند (م ۱۰۵۵).

اگر این کار را نیز نمی‌تواند انجام دهد، باید با بستن چشم‌ها رکوع و سجده کند و بنا بر احتیاط مستحب، چشم‌ها را در موقع سجده بیشتر از موقع رکوع ببندد.^۲

پرسش در سجده باید هفت عضو از بدن روی زمین باشد، ولی ما از معلولان جنگی هستیم که از صندلی چرخ‌دار استفاده می‌کنیم و برای نماز یا مهر را به طرف پیشانی بلند می‌کنیم و یا آن را روی دسته صندلی گذاشته و بر آن سجده می‌کنیم. آیا این کار صحیح است؟

پاسخ اگر قادر به گذاشتن مهر روی دسته صندلی چرخ‌دار یا چیز دیگری مانند بالشت یا چهارپایه و سجده بر آن هستید، باید سجده را بدین نحو انجام دهید:^۳

۱. آموزش مصور احکام (فقه روز)، ص ۲۵۳.

۲. سیستانی: م ۱۰۲۳.

۳. سیستانی: کسی که می‌تواند بنشیند و یا نمی‌تواند پیشانی را بر زمین بگذارد اگر بتواند به قدری خم شود که عرفاً سجده بر آن صدق کند باید خم شده و مهر را روی چیز بلندی گذاشته و پیشانی را بر آن بگذارد و یا باید کف دست‌ها و زانو‌ها و انگشتان پا را در صورت امکان به طور معمول بر زمین بگذارد... (م ۱۰۵۴).

کتابنامه

قرآن کریم.

- آموزش مصور احکام طبق فتاواي حضرت آيت الله العظمي خامنه‌اي، انتشارات انقلاب اسلامي، نشر فقه روز، تهران، ۱۳۹۳.
- بنی شعبان هاشمی، سید محسن، توضیح المسائل مراجع عظام، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۸، قم.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مرجع عالیقدر آقای سید علی حسینی سیستانی: sistani.org.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی: makarem.ir.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای: leader.ir.
- حسین دیلمی، هزار و یک نکته درباره نماز، قم، حرم، ۱۳۸۰.
- خامنه‌ای، سید علی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، اجوبه الاستفتائات، تهران، پیام عدالت، ۱۳۸۹.
- راشدی، لطیف، رساله توضیح المسائل نه مرجع، پیام عدالت، تهران، ۱۳۸۶.
- رساله توضیح المسائل آیت الله العظمی سیستانی، قم، مهر، ۱۳۹۲.
- رساله توضیح المسائل آیت الله العظمی مکارم شیرازی، قم، آدینه سبز، ۱۳۸۶.
- زرگرانی خراسانی، ابراهیم، نماز خوبان، منیر، تهران، ۱۳۸۷.
- زکی الدین عبدالعظیم، الترغیب و الترهیب، دمشق، بیروت، دار ابن الکثیر، ۱۳۷۸.
- شعرانی، ابوالحسن، تفسیر صافی، تهران کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۵۶.
- شیخ عباس قمی، سفینه البحار، دار المرتضی، بیروت، بیتا.
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت علیه السلام، اول، ۱۴۰۹ ق.
- شیخ حر عاملی، الجواهر السنیه فی الاحادیث القدسیه، بی‌جا، بی‌تا.
- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، تهران، ۱۳۱۶ ق.
- علیان نژاد، ابوالقاسم، احکام بانوان، مطابق فتوای آیت الله مکارم، انتشارات امام علی ابن ابیطالب علیه السلام، ۱۳۹۳.
- مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، دار إحياء التراث العربي - بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.
- محدث عاملی، تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، قم، آل البيت علیه السلام، ۱۴۰۹ ق.